

**ÜNİVERSİTE
KARAR ALMA
MEKANİZMALARINDA
GENÇLİK KATILIMI
2019**

TOPLUM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI (TOG)

ÜNİVERSİTE KARAR ALMA MEKANİZMALARINDA GENÇLİK KATILIMI

Toplum Gönüllüleri Vakfı Yayınları
Gençlik Araştırmaları ve Politikalar Departmanı

İstanbul, Mart 2019

ISBN: 978-605-81147-4-6

Yazışma Adresi

Hobyar Mh. Aşirefendi Cad. Ankara-Konya Han No: 20 K: 4
34112 Eminönü – İstanbul

0212 522 10 30
www.tog.org.tr

e-posta

info@tog.org.tr

Araştırmacı

Ekin İlke Keleşoğlu

Yayına hazırlayan

Ekin İlke Keleşoğlu

Gözden geçiren

Başak Tuğsavul

Grafik Tasarım

Deniz Ergüner

Baskı

Eray Basım

İÇİNDEKİLER

TOPLUM GÖNÜLLÜLERİ VAKFI	1
1. Giriş	2
2. Araştırmanın amacı ve kapsamı	3
3. Metodoloji	4
4. Türkiye’deki yükseköğretimin genel profili	5
5. Gençlerin üniversite karar alma mekanizmalarına katılımı	8
6. Araştırmaya katılan gençlerin profili	14
7. Rektörlük, üniversite yönetimi ve öğrenci ilişkileri	16
8. Öğrenci konseyi ve öğrenci temsili	20
9. Kulüp ve topluluk faaliyetleri	25
10. Sonuç	29
11. Kaynakça	30

Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG) gençliğin enerjisini toplumsal faydaya dönüştürmeyi amaçlayan bir değişim ve dönüşüm projesidir.

Toplum Gönüllüleri Vakfı

► **Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG)** gençliğin enerjisini toplumsal faydaya dönüştürmeyi amaçlayan bir değişim ve dönüşüm projesidir. Aralık 2002'de kurulan vakıf, gençlerin öncülüğünde ve yetişkinlerin rehberliğinde toplumsal barış, dayanışma ve değişimi amaçlamaktadır. Toplum Gönüllüsü gençler, Türkiye'nin **80** ilinde üniversitelerde **133** adet öğrenci kulübü, topluluğu veya grubu olarak bir araya gelerek, belirledikleri ihtiyaçlara göre sürdürülebilir sosyal sorumluluk projeleri hayata geçirmektedir. Gençler tüm projeleri, vakfın ilkeleri olan **farklılıklara saygı, şeffaflık ve hesap verebilirlik, yerel katılım, ekip çalışması, yaşam boyu öğrenme ve girişimcilik** ilkeleri çerçevesinde hayata geçirmektedir. Vakıf tüm çalışmalarıyla **çevresindeki sorunlara çözüm üretebilen, kendine güvenen, girişimci ve duyarlı** bir gençliğin oluşumuna katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

www.tog.org.tr

1. Giriş

Gençlik katılımının son yıllarda oldukça önem kazanan bir alan haline gelmesiyle; hem sivil toplum kuruluşları ve araştırma şirketleri, hem de ilgili kamu kuruluşları tarafından gençlerin farklı alanlardaki katılımı, içerilmesi ve temsiliyetiyle ilgili gerçekleştirilen çalışmaların sayısı da hızla artmaktadır. Üniversite yönetimleri ve karar alma mekanizmalarında öğrenci katılımına dair Türkiye’deki durumla ilgili güncel bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu için Toplum Gönüllüleri Vakfı, İsveç Gençlik Konseyi’nin (LSU) finansal desteğiyle Mayıs - Aralık 2018’de **“Gençlik Karar Veriyor: Üniversite Karar Alma Süreçlerinde Gençlik Katılımı”** projesini (*Youth Decide: Youth Inclusion in University Decision Making Processes*) gerçekleştirmiştir.

Gençlik katılımı ana başlığı altındaki çalışmalara katkıda bulunmayı amaçlayan bu araştırma, daha spesifik bir alt-tema olarak, öğrenci konseyi ve öğrenci kulüpleri bağlamında üniversite karar alma mekanizmalarına odaklanmaktadır.

2. Araştırmanın amacı ve kapsamı

Bu araştırma, üniversitelerin karar alma süreçlerinde öğrenci katılımıyla ilgili çeşitli akademik çalışmalar doğrultusunda bir literatür sunumu yapmayı ve üniversite yönetimlerindeki öğrenci katılımı bağlamındaki küresel tartışmaların Türkiye bağlamında ele alınmasını amaçlamaktadır. Bunun için öncelikle alanda gerçekleştirilen akademik çalışmalarla ilgili bir tartışma gerçekleştirilecek, ardından Yükseköğretim Kurulu (YÖK) istatistikleri doğrultusunda Türkiye'deki yükseköğrenim kurumlarının genel profili sunulacak ve son olarak sahada gerçekleştirilen pilot araştırmanın sonuçları paylaşılacaktır. Böylece üniversite yönetimlerindeki gençlik katılımı/içerilmesiyle ilgili yapılan akademik çalışmalar doğrultusunda uluslararası bağlam ortaya konulacak ve Türkiye'deki üniversitelerde gençlik katılımıyla ilgili bulgular paylaşılacaktır.

3. Metodoloji

Araştırma kapsamında üç farklı araştırma yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle literatür taraması yapılmış, üniversite yönetimlerindeki öğrenci katılımıyla ilgili gerçekleştirilen akademik çalışmalar incelenmiştir. Bu bağlamda üniversite karar alma mekanizmalarındaki gençlik katılımı çerçevesinin teorik boyutu ele alınmıştır. Literatür araştırması kapsamında Türkiye’deki yükseköğrenim profili, Yükseköğretim Kurulu İstatistikleri baz alınarak okuyucuyla paylaşılmıştır.

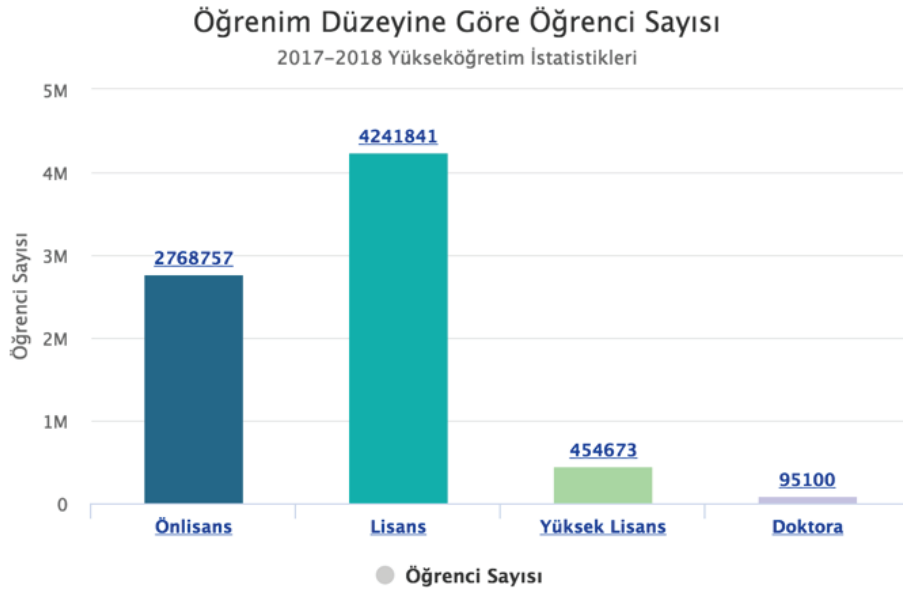
Literatür çalışmasında edinilen bilginin Türkiye sahasında uygulanabilirliği amacıyla araştırmanın örnekleme olan Türkiye’deki üniversite öğrencilerinin katılımıyla anket ve odak grup görüşmesi yapılmıştır. **Araştırma kapsamında Eylül 2018’de 19 sorudan oluşan bir anket online olarak sahada yaygınlaştırılmıştır. Anket, 2000 üniversite öğrencisine ulaştırılmış, 141 adet anket tamamlanarak değerlendirmeye alınmıştır.** Ayrıca, Araştırma kapsamında 60 dakika süren 1 adet odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye İstanbul’un farklı üniversitelerindeki kulüp faaliyetlerinde çeşitli sorunlarla karşılaşmış olan altı genç üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcıların 5’i kadın, 1’i erkektir. Hem anket soruları hem de odak grup görüşmesinde gençlere yöneltilen sorular doğrultusunda öğrenci konseyi, rektörlük ve kulüp çalışmalarıyla ilgili olarak gençlerin memnuniyet düzeyleri ve algılarının ölçülmesi amaçlanmıştır. **Araştırmanın Türkiye’deki tüm üniversite öğrencilerinin perspektifini temsil etme iddiası yoktur, olasılıklı olmayan (amaca yönelik) örnekleme yöntemi¹ kullanılmış, uluslararası literatürün araştırma örnekleme olan üniversite öğrencilerinin perspektifleri doğrultusunda pratik edilmesi amaçlanmıştır.**

¹ Olasılıklı olmayan örnekleme, örneklemin araştırmacının evren ile ilgili kendi bilgilerine veya çalışmanın amacına bağlı olarak yapılan örnekleme metodudur. Bkz.: Ali Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, no: 1, Haziran 2018, 231 – 274, s. 245.

4. Türkiye'deki yükseköğretimin genel profili

Bu bölümde Türkiye'deki üniversitelerin genel profili Yükseköğretim Kurulu istatistikleri bağlamında sunulacaktır. Türkiye'deki üniversite sayısı ve türleriyle ilgili en güncel istatistik YÖK tarafından 2017-2018 akademik yılında yayınlanmıştır.²

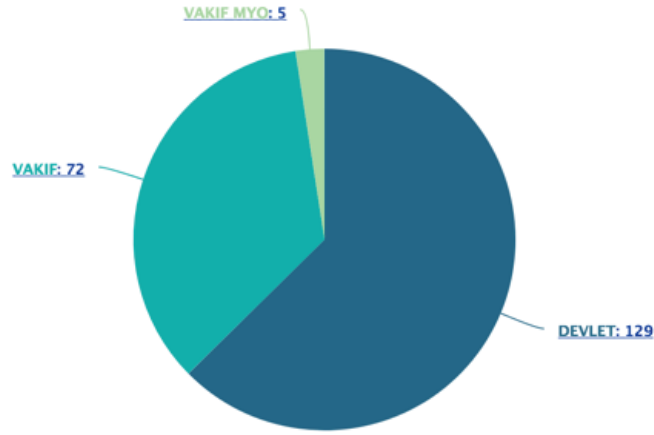
Buna göre Türkiye'de toplam 206 üniversitenin 129'u devlet üniversitesi, 72'si vakıf üniversitesidir, ayrıca 5 adet vakıf meslek yüksek okulu bulunmaktadır.

² Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Yükseköğretim Kurulu, www.Yok.Gov.Tr. [1.12.2018]

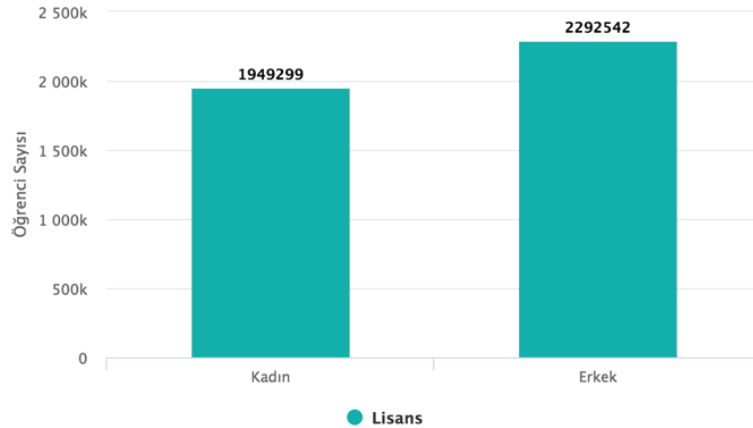
Yükseköğretim Kurulu istatistiklerine göre Türkiye’de 2017-2018 akademik yılında toplam 206 üniversitede yükseköğrenim görmekte olan 7 milyon 560 bin kayıtlı öğrenci bulunmaktadır.

Türlerine Göre Mevcut Üniversite Sayısı

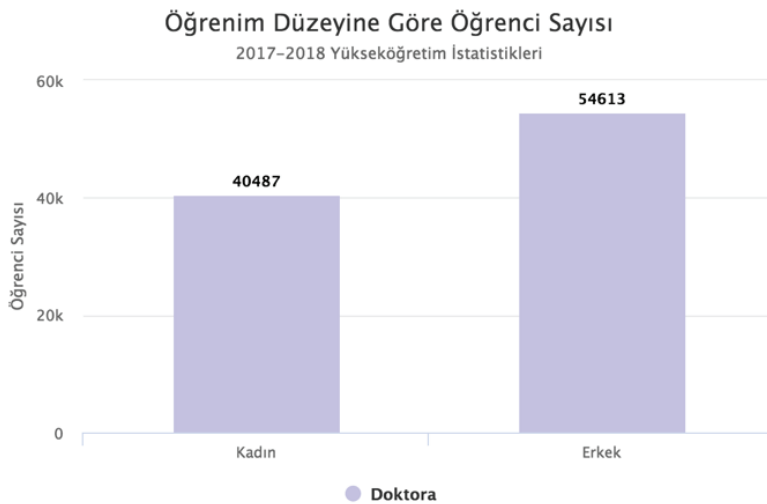
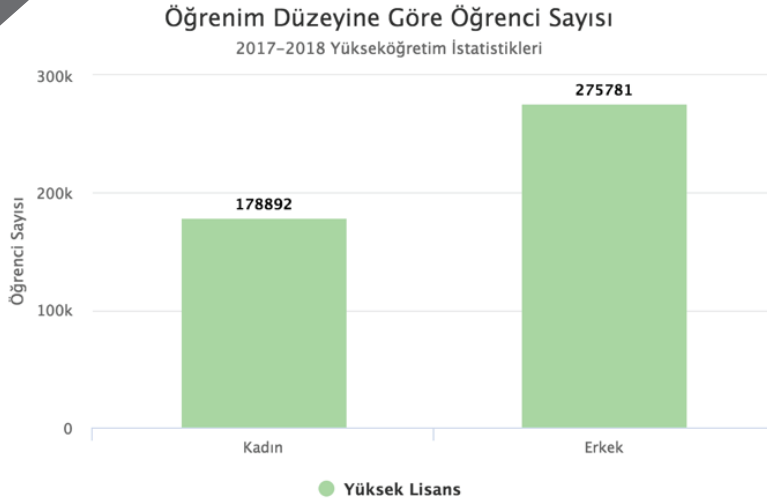

Öğrenim Düzeyine Göre Öğrenci Sayısı

2017-2018 Yükseköğretim İstatistikleri

YÖK tarafından yayınlanan 2017-2018 “Öğrenim Düzeyine Göre Öğrenci Sayısı” istatistiklerine göre Türkiye’deki öğrencilerin %45’i kadın, %55’i ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Toplamda 4.241.841 kayıtlı lisans öğrencisi bulunmaktadır. Bir yüksek lisans programında kayıtlı olan öğrencilerin toplam sayısı 454.673, bu öğrencilerin %39’u kadın, %61’i ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Doktora programlarında kayıtlı olan 95.100 doktora öğrencisinin ise %42’i kadın % 58’i erkektir.

5. Gençlerin üniversite karar alma mekanizmalarına katılımı

Demokrasi, sosyal bilimler literatüründe olan diğer kavramların arasında devlet yönetiminden, çalışılan işyerine, hane içinden okul yaşantısına kadar en çok referansta bulunulan kavramların başında gelir. Hem bir değer, hem bir faillik durumu (demokrat), hem bir niteleme (demokratik), hem de herhangi bir karar alma anında başvurulmuş bir kavramdır.³

20. yüzyılın en ünlü düşünürlerinden biri olan Jürgen Habermas tarafından geliştirilen bir demokrasi kuramı olarak müzakereci demokrasi, bireylerin birbirleriyle konuşma ve birbirini anlama konusundaki niyet ve isteklerini veri olarak alır.⁴ Devlet tarafından hali hazırda kurulu olan karar alma mekanizmalarına sivil toplumun, kamu kurumlarının ve bireyin katılımını öngören bir demokrasi modelidir. Çatışma çözümü için ilgili yapı ve kurumların oluşturulması yoluyla tüm yönetsel süreçlerde talep ve isteklerin sonuca ulaştırılmasını sağlayacak mekanizmaların kurulmasını öngörür. Karar alma mekanizmalarının katılımcı bir şekilde özneler arası iletişim yoluyla sürdürülmesi gerektiğini savunur. Buradan hareketle araştırmamızın kapsamını teşkil eden yüksek öğrenim kurumlarındaki gençlik katılımı ve gençlerin karar alma mekanizmalarında içerilmesi, kurumsal süreçlerdeki yansımalarının önemli bir örneği olduğundan katılımcı demokrasinin etkinliği bakımından incelemeye değerdir. Nitekim demokratik kurum ve kurallar her ne kadar esas olsa da tek başlarına yeterli değildir. Bu kurumların kamusal alanın tümünde güçlendirilmesi ve bireylerin katılımını destekleyen mekanizmalarla geliştirilmesi gerekir. Katılımcı ve demokratik kapsam, yüksek öğretim dahil olmak üzere her eğitim seviyesinde geliştirilmelidir.

³ John Dunn, **Halkın Özgürlüğü**, Çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

⁴ Cengiz Çağla, **Merak Edenler İçin Demokrasi**, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015.

Avrupa Konseyi'nin üniversite yönetimlerinde gençlik katılımı konusunda yayınladığı çalışmalarda da belirtildiği gibi, eğitim kurumları temel amaçlarını yerine getirmek için belirli nitelikleri geliştirmelidir; öğrencinin katılımı, demokratik bir kültürü geliştirmek ve sürdürmek için esastır.⁵

Yüksek öğrenim kurumları, öğrencileri kurumlarının yönetişimine ve yaşamına aktif olarak katılmaya ve daha geniş toplumla ilişki kurmaya teşvik etmelidir, öğrencilere kamusal alana girmeleri için gereken yeterlikleri ve bunu yapma arzusunu sağlamalıdır. Üniversitelerin en önemli toplumsal sorumluluklarından biri de toplum için demokratik kültürü geliştirmek ve buna kendi kurumsal kimliğinden başlamaktır.

Yükseköğrenim kurumlarının yönetişimlerinde öğrenci katılımı olarak ele alınan ve bu bağlamda ilk akla gelen mekanizma, yönetim süreçlerindeki öğrenci temsiliyetidir. Sjur Bergan'ın da belirttiği üzere bu Avrupa'daki yükseköğrenimin genel bir özelliği gibi görünmektedir.⁶

Avrupa'daki genel eğilimin bir diğer özelliği de, öğrenci temsiliyetinin rektörlük, fakülte ve bölüm düzeyinde ulusal düzeyde olduğundan daha etkin şekilde işletildiğidir. Ayrıca, Avrupa'daki öğrenci temsiliyeti yükseköğrenim kurumlarının karar organlarının 10'da 1'i ile 5'te 1'i arasında öğrencilerden oluşması yönünde yönetmelikler aracılığıyla kesinleştirilmiştir. Bununla birlikte, Bergan'a göre karar alma mekanizmalarında bulunmak yeterli değildir, aynı zamanda öğrenci temsilciliğinin gerçekte ne anlama geldiğini bilmek gerekir.⁷

⁵ Council of Europe, "Student Engagement In Europe: Society, Higher Education And Student Governance", **Council Of Europe Higher Education Series**, No: 20, Printed At The Council Of Europe, 2015, s. 5.

⁶ Sjur Bergan, **Student Participation In Higher Education Governance**, Council Of Europe, [18.01.2019]

⁷ A.g.e.

Öğrenci temsili, bir kavram olarak, Klemencic'in çalışmasında da belirtildiği gibi, "öğrencilerin resmi ve / veya bir yüksek öğrenim kurumu ve yönetimi bağlamında verilen kararları etkileyebilecek fiili kabiliyeti" olarak tanımlanabilir.⁸

Bu doğrultuda öğrenci temsili Altbach'ın belirttiği üzere öğrenci aktivizmini de içermektedir. Nitekim mevcut mekanizmalar öğrencinin taleplerini karşılayacak şekilde kurgulanmadığında öğrenci aktivizmi kendini gösterecektir, bu durum bir yandan "akademik toplumun doğasında doğaldır" ve "hem kampüste hem de toplumda" güçlü olmaya devam edecektir.⁹

Bununla birlikte, birçok öğrenci aktivizmi çalışmasında, "öğrenci politikası", "öğrenci aktivizmi", "öğrenci temsili", "öğrenci huzursuzluğu" ve "öğrenci protestosu" gibi temel kavramların yanı sıra "öğrenci yönetimi" ve "öğrenci hükümeti", "öğrenci hareketi" ve "öğrenci organizasyonu" olarak da ele alınmaktadır. Altbach'ın öğrenci aktivizmi konusundaki çalışmasında "öğrenci" tipik olarak yüksek öğrenim öğrencilerine atıfta bulunur. Zira, üniversiteler toplumsal talep ve hareketlerin tam ortasında yer alır, sosyal katılımın en önemli kurumsal merkezlerindedir. Dolayısıyla üniversite gençliği konusu toplumun içinde bulunduğu durumdan apayrı olarak ele alınmamalıdır.¹⁰

Üniversitelerde öğrenci temsilciliğiyle ilgili olarak sunulan önemli teorik tartışmalardan biri Avrupa Konseyi'nin 2015 yılında yayınladığı "Student Engagement In Europe: Society, Higher Education And Student Governance"¹¹ (Avrupa'da Öğrenci Katılımı: Toplum, Yükseköğrenim ve Öğrenci Yönetimi) isimli raporda ele alınmıştır. Bu raporda yer aldığı üzere, üniversitelerde gençlik katılımı iki farklı teorik yaklaşımla incelenebilir.

⁸ Manja Klemencic, "Student Representation in Western Europe: Introduction To The Special Issue", **European Journal Of Higher Education**, no:2, 2012, s. 2-19.

⁹ A.g.e.

¹⁰ Toplum Gönüllüleri Vakfı, **Üniversite Öğrencilerinin İfade Ve Örgütlenme Özgürlüğü**, Toplum Gönüllüleri Vakfı Yayınları, 2012. s. 12.

¹¹ Council of Europe, "Student Engagement In Europe: Society, Higher Education And Student Governance," **Council Of Europe Higher Education Series**, No: 20, Printed At The Council Of Europe, 2015.

Bu perspektiflerden birincisi, öğrencinin liminal¹² ve gelişimsel özellikleri nedeniyle katılım için oldukça elverişli olduğunu (agentic student) iddia eder. Başka bir deyişle, bu teoriye göre öğrencilerin karar alma mekanizmalarına katılım taleplerinin peşinde kararlı bir şekilde durmaları muhtemeldir. Hem eğitim süreçlerinde hem de yakın ve daha geniş sosyal çevrelerindeki süreçlere etki etmeye çalışırlar. Bu, bir toplumsal grup olarak eşikte durmalarıyla ilişkili olabilir. İstihdamdan önceki son durak olan üniversitede bir yandan hala öğrencidirler, ancak aynı zamanda ekonomik ve sosyal bağımsızlıklarını ilan etmiş/etmek üzere olan bir noktada durmaktadırlar.

İkincisi, öğrenci temsilciliği teorisi (theory of student agency), öğrenci davranışının mikro temellerine odaklanır. Bu yaklaşım, üniversite öğrenciliğini ezberlerin ve kurulu mekanizmaların üzerinde ele aldığı için, öğrenci katılımının da çok yönlü olarak tartışılmasını öngörür. Yani bu teoriye göre öğrenci katılımını sağlayan mevcut kurumsallıklar yeterli gelmeyecektir, çünkü öğrenciler (ya da gençler) kendi temsilyetlerinin sağlandığı mevcut mekanizmaları kendi deneyimleri ve ihtiyaç alanları doğrultusunda aşma ve geliştirme hevesinde olacaktır.

2010 yılında başlatılan Avrupa Yükseköğretim Alanı ve Bolonya Süreci (European Higher Education Area and Bologna Process - EHEA) kapsamında öğrenci katılımı öncelikli bir alan olarak yerini almıştır. Klemencic, Avrupa Konseyi'nin üniversite yönetimlerindeki gençlik perspektifini prosedürel bir ilke, önemli bir değer, ve bir politika hedefi olarak gördüğünü dile getirmektedir. Avrupa Konseyi, EHEA kapsamında öğrencilerin, üniversitelerin ve diğer yükseköğretim kurumlarının Bolonya Süreci'ne katkılarını ve katılımlarını beklemiş (procedural principle); kurumsal, ulusal ve Avrupa ölçeğindeki karar alma süreçlerinde öğrenci katılımının desteklendiğini açıklamış (a substantial value), üniversite yönetimlerinde gençlik katılımının güçlendirilmesiyle ilgili bir politika hedefi ortaya koymuştur (a policy objective).¹³

¹² 1. Bir sürecin geçiş ya da başlangıç aşamasına ilişkin.

2. Bir sınır veya eşikte veya her iki tarafında bir pozisyonda yer almak.

Bkz.: Oxford Dictionary, **Oxford Sözlüğü**, www.oxforddictionaries.com [28.01.2019]

¹³ Manja Kelemencic, "Student Participation", **Bologna Seminar Student Participation in Higher Education Governance**, Aghveran, 8-9 December 2011. www.coe.int [21.01.2019]

Üniversite yönetimine öğrenci katılımıyla ilgili batı-merkezli mevcut literatürün çoğu, üniversite yönetimine öğrenci katılımının zaten evrensel bir trend haline geldiğini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin haklarını kullandıkları platformlar bir bağlamdan diğerine farklılık gösterse de, 1960'lardan bu yana öğrenci katılımı büyük aşama kaydetmiştir.¹⁴ Bu gelişmelere rağmen, dünyanın pek çok yerinde öğrenci katılımı içeriksel ve yapısal bağlamlarıyla tartışmalara konu olmaktadır.

Öğrencilerin katılımı üniversitelerin karar alma sürecindeki asıl etkisinin olumlu olduğu ancak anlamlı katılım açısından sınırlı olduğu da düşünülmektedir.¹⁵ Bu, temel olarak öğrenciler için kurulan temsil mekanizmaları açısından daha gerçekçi bir yaklaşımı ortaya koyar, nitekim Türkiye örneğinde de görüleceği üzere bazı katılım süreçlerinde, üniversite yönetmelikleri öğrencinin katılımı için çok az yer sağlar.¹⁶

Öğrenciler her kararla ilgili söz hakkına sahip değildir ve öğrenci temsiliyetinin işletilmediği yönetim kurulu toplantıları gerçekleştirilebilir. Klemencic, üniversite yönetimlerindeki öğrenci katılımını iki farklı bağlamda inceler: (i) Öğrencilerin karar alma mekanizmasında temsil edilip edilmediği ve (ii) Öğrencilerin temsil edildiği merciide oy hakkının bulunup bulunmadığına göre tartışmalar ve politika önerileri geliştirilmelidir.

¹⁴ Mamashela Luesher, "Student Representation in University Decision Making: Good Reasons, A New Lens?", **Studies in Higher Education**, Volume 38, Issue 10, 2013. s. 1442 – 1456.

¹⁵ CO Akomolafe, "Staff and Students' Perception Of Students' Participation in University Governance in Ekiti And Ondo States, Nigeria", **International Journal Of Learning And Development**, Vol 4, No 2, 2014, s. 73 – 81.

¹⁶ A. Planas, "Student Participation in University Governance: The Opinions Of Professors And Students", **Studies in Higher Education**, Vol 38, No 4, 2013, s. 571-583.

Türkiye, pek çok Avrupa ülkesinin aksine, Klemencic'in formülasyonlarından birincisi kapsamında incelenebilir. Zira Türkiye üniversitelerindeki öğrenci katılımı sadece öğrenci konseyi başkanı için tanınmış olup, **davet üzerine ve oy hakkı bulunmaksızın gerçekleşmektedir.**

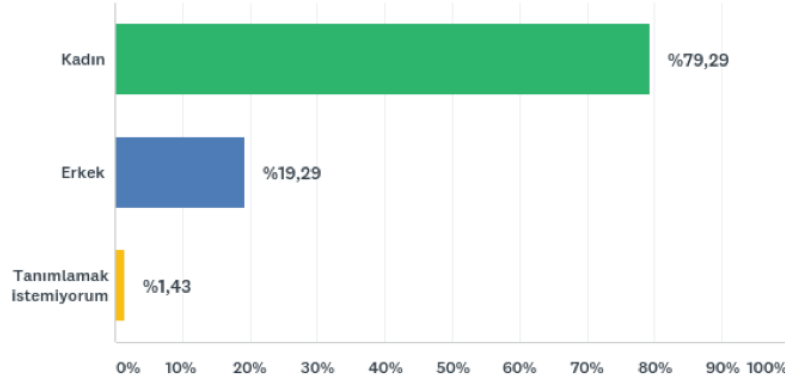
Öte yandan, yükseköğretim kurumlardaki hiyerarşik yapıların personel söylemini teşvik ettiği ve öğrenci görüşlerini marjinalize ettiği de tartışılmıştır.¹⁷ Lizzio'ya göre, öğrenci temsilinin gelişmiş olduğu ülkelerde bile öğrenciler paradoksal olarak en çok öğrenciyi ilgilendiren akademik konular üzerinde daha az temsil edilmektedir. Öğrencilerin katılımı üzerinde önemli etkiye sahip olan üniversite iklimi ve yasal çerçevelere ek olarak, öğrencinin katılımının niteliği ve başarısı, rollerini nasıl gördükleri ve üniversite yönetiminin karar alma sürecindeki öğrenci katılımına dair algıları da oldukça belirleyici olabilmektedir. Bu tartışma, üniversite yönetimine daha fazla öğrenci katılımına yönelik cesaret verici eğilimlere yer verse de, birçok ülkede kabul edilen "üniversite karar alma süreçlerinde gençlik katılımı" idealinin gerçeğe dönüştürülmesi konusundaki fiili uygulamanın hala uzun bir yolunun olduğunu habercisidir.

¹⁷ A. Lizzio and K. Wilson, "Student Participation in University Governance: The Role Conceptions And Sense Of Efficacy Of Student Representatives On Departmental Comités", **Studies in Higher Education** no: 34, 2009, 69-84.

6. Araştırmaya katılan gençlerin profili

Literatür çalışmasında edinilen bilginin Türkiye sahasında uygulanması amacıyla üniversite öğrencilerinin katılımıyla saha çalışması yapılmıştır.

Araştırma kapsamında anketi dolduran gençlerin %79'u kadın, %19,29'u ise erkektir. %1,43'ü ise tanımlamak istememektedir.

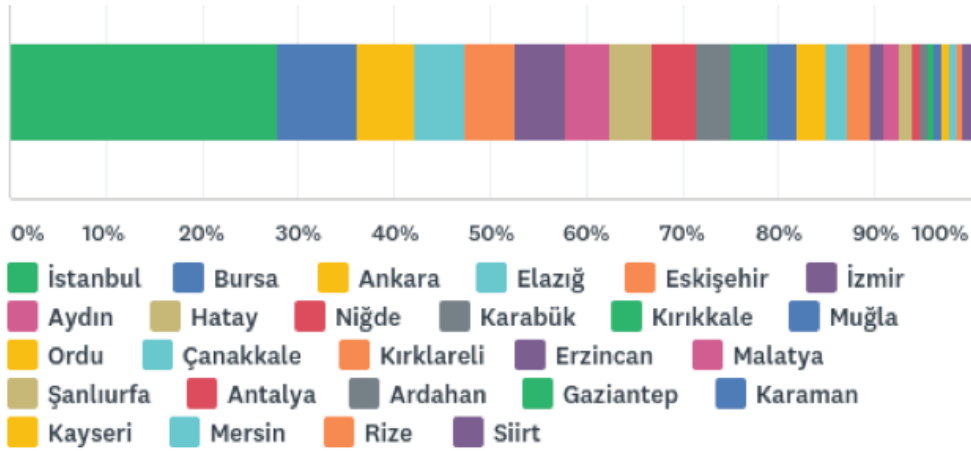
Çalışma kapsamında ankete katılan gençlerin büyük çoğunluğu üniversite öğreniminin en az 1 senesini tamamlamıştır. Katılımcıların %63'ü 2. ve 3. senelerindeyken, %22,73 dördüncü seneyi, %6,82'lik kısmı ilk senesini okumaktadır.

Üniversitede kaçınıcı senenizdesiniz?

Anketi dolduranların %30'a yakını İstanbul'da ikamet etmektedir. İstanbul'u ise sırasıyla Bursa, Ankara, Elazığ, Eskişehir, İzmir, Aydın, Hatay Niğde, Karabük, Kırıkkale, Muğla, Ordu, Çanakkale, Kırklareli, Erzincan, Malatya, Şanlıurfa, Antalya, Ardahan, Gaziantep, Karaman, Kayseri, Mersin, Rize ve Siirt takip etmektedir.

Hangi şehirde ikamet etmektesiniz?

7. Rektörlük, Üniversite yönetimi ve öğrenci ilişkileri

Rektörlük, yükseköğretim kurumlarının en önemli karar alma merciidir. Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliği'ne¹⁸ göre Rektörün görev, yetki ve sorumlulukları şu şekildedir:

1. Üniversite kurullarına başkanlık etmek; yükseköğretim üst kuruluşlarının kararlarını uygulamak, üniversite kurullarının önerilerini inceleyerek karara bağlamak ve üniversiteye bağlı kuruluşlar arasında düzenli çalışmayı sağlamak,
2. Her eğitim-öğretim yılı sonunda ve gerektiğinde üniversitenin eğitim-öğretim bilimsel araştırma ve yayın faaliyetleri hakkında Üniversitelerarası Kurula bilgi vermek,
3. Üniversitenin yatırım programlarını, bütçesini ve kadro ihtiyaçlarını, bağlı birimlerinin ve üniversite yönetim kurulu ile senatosunun görüş ve önerilerini aldıktan sonra hazırlamak ve Yükseköğretim Kurulu'na sunmak,
4. Gerekli gördüğü hallerde üniversiteyi oluşturan kuruluş ve birimlerde görevli öğretim elemanlarının ve diğer personelin görev yerlerini değiştirmek veya bunlara yeni görevler vermek,
5. Üniversitenin birimleri ve her düzeydeki personeli üzerinde genel gözetim ve denetim görevini sürdürmek,
6. Kanun ve yönetmeliklerle kendisine verilen diğer görevleri yapmaktır.

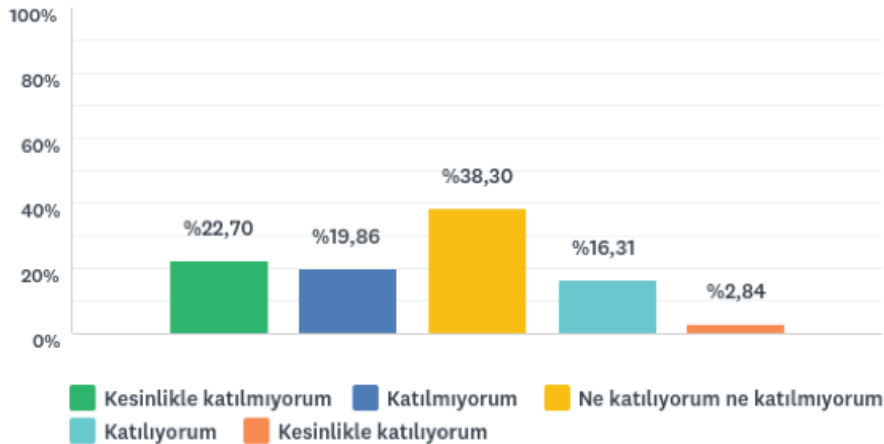
Rektör, üniversitenin ve bağlı birimlerinin öğretim kapasitesinin rasyonel bir şekilde kullanılmasında ve geliştirilmesinde, öğrencilere gerekli sosyal hizmetlerin sağlanmasında, gerektiği zaman güvenlik önlemlerinin alınmasında, eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın faaliyetlerinin devlet kalkınma planı ilke ve hedefleri doğrultusunda planlanıp yürütülmesinde, bilimsel ve idari gözetim ve denetimin yapılmasında ve bu görevlerin alt birimlere aktarılmasında, takip ve kontrol edilmesinde ve sonuçlarının alınmasında birinci derecede yetkili ve sorumludur.

¹⁸T.C. Resmi Gazetesi, **Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliği**, Resmi Gazete Tarihi: 18.02.1982 Resmi Gazete Sayısı: 17609. Www.Yok.Gov.Tr [2 Aralık 2018]

Rektörlük düzeyinde öğrenci temsiliyetiyle ilgili olarak yapılandırılmış tek katılım mekanizması öğrenci konseyidir. Senato veya yönetim kurulu toplantılarında öğrenciyle ilgili konuların görüşülmesi sırasında rektörün daveti üzerine oy hakkı olmaksızın toplantılara katılım gösterir. Bu anlamda uluslararası örneklerle kıyaslandığında Türkiye üniversitelerindeki öğrenci temsiliyetinin geliştirilmesi gerekmektedir. Zira mevcut temsiliyet biçimlerinin etkinliği, öğrenci temsilcilerinin nicel ve nitel olarak güçlendirilmesi gibi tartışmaların yanında, Türkiye’deki katılım sadece davet üzerine ve oy hakkı bulunmaksızın gerçekleşmektedir.

Araştırmamız kapsamında ankete katılan gençlerin sadece %19’u okudukları üniversitedeki öğrenci temsiliyetinin yeterli düzeyde olduğunu düşünmektedir. “Okuduğum üniversitedeki öğrenci temsiliyetinin yeterli düzeyde olduğunu düşünüyorum” ifadesine katılımcıların %43’ü katılmamakta ya da kesinlikle katılmamaktadır. Katılımcıların %38’i ise “ne katılıyorum ne katılmıyorum” seçeneğini işaretlemiştir.

Okuduğum üniversitedeki öğrenci temsiliyetinin yeterli düzeyde olduğunu düşünüyorum.

Öğrencilerin yönetim süreçlerine katılımı eğitim hayatlarının pek çok boyutuyla ilgili olabilmektedir. Kampüs hayatı, ders ve müfredat düzenlemeleri, ders programları vs. dahil olmak üzere pek çok unsurla ilgili öğrenci perspektifinin belli talepleri olduğu ancak bu taleplerin karşılık bulmasının mevcut katılım mekanizmalarında yer bulamadığı anlaşılmaktadır. Araştırma kapsamında yapılan odak grup görüşmelerinde de benzer yönde ifadeler dile getirilmiştir:

“ Biz bir vakıf üniversiteyiz ve oraya samimi bir para ödüyoruz ama bence bu paranın karşılığını tam olarak alamıyoruz. Mesela biz her yıl okulun sahibiyle bir toplantı düzenliyoruz kulüp başkanları ve sınıf temsilcilerinin bulunduğu. Tüm sorunlar dile getiriliyor. Mesela cumartesi derslerini kimse istemiyor veya sabah 08:00 derslerinden şikayetçi olunuyor. Çünkü uzaktan gelen arkadaşlarımız var sabah 4'te 5'te kalkıp gelmesi gerekiyor, sabahları karanlık saatlerde tenha yollardan geçmek istemiyorlar doğal olarak çünkü bu bizim için büyük bir tehlike. Bunların hepsi not alınıyor ama hiçbiri uygulanmıyor.

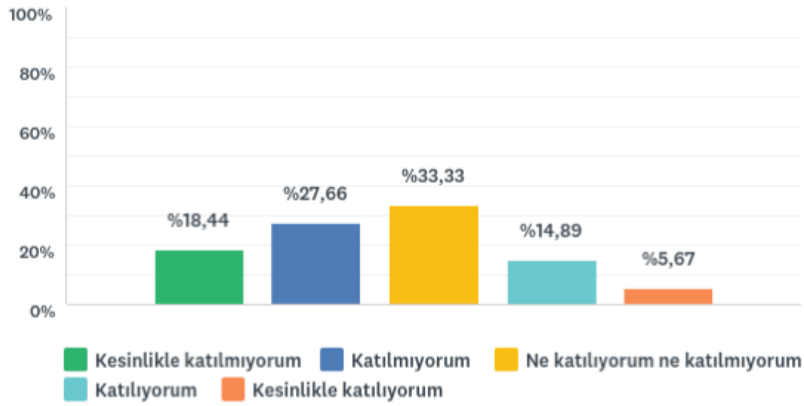
(Odak Grup, Katılımcı 1)

“ Ders seçiminde sistem sürekli çöküyor. Benim almam gereken bir ders var mesela ama sistemden dolayı kontenjan dolu diye dersimi bana bir türlü vermiyorlar. Böyle bir saçmalık var. Bunu dile getiriyoruz ama hiçbir değişiklik yok, rektör bizi dikkate almıyor yani.

(Odak Grup, Katılımcı 2)

Rektörlüğün öğrencilerle kurduğu ilişkiye dair gençlerin algısı büyük oranda rektörün ulaşılamaz olduğu yönündedir.

Üniversite rektörüyle rahatlıkla iletişime geçebilirim.

Odak grup görüşmesine katılan gençlere “rektörünüzle rahat iletişime geçebiliyor musunuz?” sorusu sorulduğunda ise anket bulgusundaki eğilime paralel olarak rektörle rahat bir şekilde iletişime geçilemediği vurgulanmıştır.

“Korumayla geziyor zaten, rektör yardımcısıyla konuşabiliyoruz.
(Odak Grup, Katılımcı 3)

8. Öğrenci Konseyi ve öğrenci temsili

Üniversitenin en önemli yönetim kademesi olan rektörlükte Yükseköğretim Kurulu Kanunu tarafından tanımlı tek mekanizma öğrenci konseyidir. Ancak sınıf, bölüm, fakülte ve üniversite düzeylerinde farklı temsiliyet biçimleri de yer almaktadır. Bunlar, sınıf öğrenci temsilcisi, bölüm/program öğrenci temsilcisi, fakülte/yüksekokul öğrenci temsilcisi, konsey başkanı, üniversite öğrenci konseyi yürütme kurulu ve üniversite öğrenci konseyidir. Bu bölümde öğrenci konseyiyle ilgili olarak mevcut yönetmelikte yer alan görev alanları, gençlerin algısı ve anket bulguları paylaşılacaktır.

Sınıf Öğrenci Temsilcisi: Önlisans ve lisans düzeyinde öğretim yapılan (ikili öğrenim dahil) fakülte ve yüksekokullarda her sınıfın ya da bağımsız bir lisans/önlisans diploması veren anabilim/anasanat dallarının bünyelerindeki her sınıfta kayıtlı öğrencilerin, bir yıl süre ile seçtiği birer öğrencidir.

Bölüm/Program Öğrenci Temsilcisi: Bir bölümde veya programda bulunan tüm sınıflardan veya bağımsız bir lisans/önlisans diploması veren anabilim/anasanat dallarının seçtikleri sınıf öğrenci temsilcilerinin bir araya gelerek oluşturduğu bölüm/program öğrenci kurulu tarafından bir yıl süre ile ve salt çoğunlukla seçilen öğrenci temsilcisidir.

Fakülte/Yüksekokul Öğrenci Temsilcisi: Her fakülte ve yüksekokul bünyesindeki bölümlerin/programların öğrenci temsilcileri ya da bağımsız bir lisans/önlisans diploması veren anabilim/anasanat dallarının temsilcilerinin kendi aralarından bir yıl süre ile ve salt çoğunlukla seçtikleri fakülte veya yüksekokul öğrenci temsilcisidir. Yalnız bir diploma veren fakülte ve yüksekokullarda bölüm/program temsilcileri fakülte veya yüksekokul temsilcisi olarak görev yaparlar.

Konsey Başkanı: Üniversite Öğrenci Konseyini temsile yetkili olarak Üniversite Öğrenci Konseyi tarafından seçilen Üniversite Öğrenci Konseyi yürütme kurulu başkanıdır.

Üniversite Öğrenci Konseyi Yürütme Kurulu: Fakülte ve yüksekokul öğrenci temsilcileri tarafından oluşturulan Üniversite Öğrenci Konseyince salt çoğunlukla ve bir yıl süre ile kendi aralarından seçtikleri başkan, en az bir başkan yardımcısı ve bir genel sekreterden oluşan kuruldur.

Üniversite Öğrenci Konseyi: Fakülte ve yüksekokul öğrenci temsilcileri tarafından oluşturulan kuruldur.

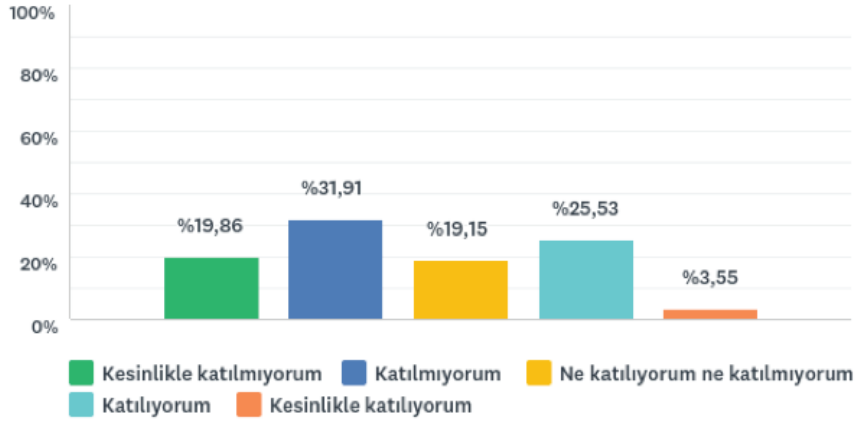
Katılımcılara öncelikle öğrenci konseyiyle ilgili olarak kendilerini temsil eden konsey üyeleri ve başkanının isimlerini bilip bilmedikleri sorulmuştur. Katılımcıların %76'dan fazlası hayır cevabını vermiştir.

Öğrenci konsey üyeleri ve başkanın isimlerini biliyorum.

Katılımcılara “Öğrenci konseyinin yetki ve sorumluluklarını biliyorum” ifadesine katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Anketi yanıtlayanların %29’u bu ifadeye “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” cevabını verirken, %52’si “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevap vermişlerdir.

Öğrenci konseyinin yetki ve sorumluluklarını biliyorum.

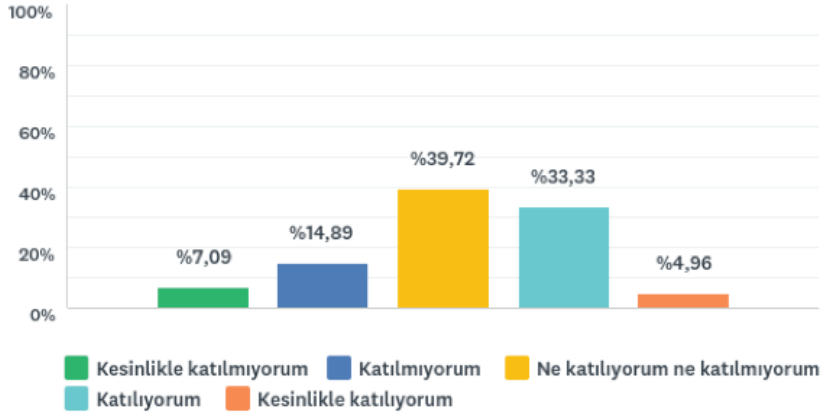
Öğrenci konseyi üniversitelerdeki en önemli temsil kurumu olmasına rağmen konsey üyelerinin isminin bilinmemesi bu temsilin etkin bir şekilde gerçekleştirilemediğini göstermektedir. Konsey ile ilgili öğrenci nüfusunun konsey üyeleri, yetki ve sorumluluklarından büyük oranda kopuk olmaları aslında basit bir ilgisizlikten öte odak grup görüşmelerinde de gözlemlendiği üzere öğrenci konseyi yapısının kurgulanışı, siyasallaşması, yetkisizliği gibi başka bir dizi probleme işaret etmektedir.

“ Öğrenci konseyi var ama her şey siyasetten dönüyor. Ülkücüler ve solcular birer aday çıkarır ve ona göre seçim olur. Ülkücüler kazanır çünkü okul ve rektör onların yanında. Ama seçildikten sonra zaten öğrencileri hemen unurlar.

(Odak Grup, Katılımcı 3)

Üniversite rektör ve fakülte dekanıyla iletişime geçebilme algısına yönelik olarak sorulduğu gibi, aynı soru “öğrenci konseyiyle rahatlıkla iletişime geçebilirim” ifadesi üzerinden de katılımcılara yöneltilmiştir. Her ne kadar oran daha yüksek olsa da, öğrenci konseyiyle rahatlıkla iletişime geçebilirim cevabını veren katılımcı oranı %38’dir.

Öğrenci konseyiyle rahatlıkla iletişime geçebilirim.

Öğrenci konseyinin görev ve sorumluluklarıyla ilgili yönelttiğimiz soruya devlet üniversitesinde okuyan katılımcılardan biri şöyle demiştir:

“Sanırım daha sonra fakülte temsilcileri bir okul başkanı seçiyor, sistem böyle işliyor diye biliyorum. Seçim nasıl işliyor tam olarak bilmiyorum. Yani hayatımıza pek de bir etkisi yok, hatta sıfır diyebilirim. Ben başkanın kim olduğunu bilmiyorum mesela.

(Odak Grup, Katılımcı 1)

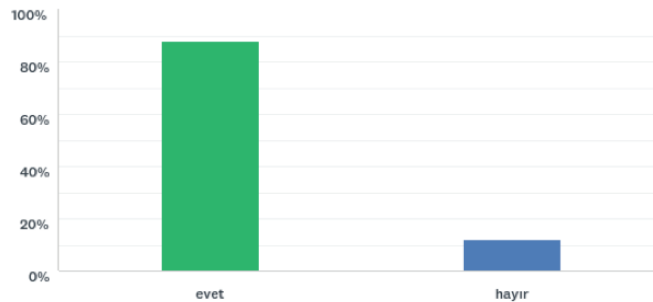
Öğrenci konseyinin üniversite karar alma mekanizmasında gençlik katılımı bağlamında en önemli birim olsa da, yukarıdaki bulgular doğrultusunda üyeleriyle üniversite nüfusu arasındaki iletişimin daha etkin bir şekilde kurgulanması gerektiği anlaşılmaktadır. Üniversitedeki genç nüfusun yönetsel süreçlere katılımı, sıkıntı ve taleplerin karar alıcı mekanizmalara iletilmesi ve problemlerin çözülmesiyle ilgili aksiyon alınması noktasında yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir. Öğrenci konseyi üyelerinin tarafsızlığını sağlayacak unsurlar, üniversitedeki genç nüfusu tek başına temsil edip edemeyeceğiyle ve mevcut temsil düzeyinin etkinliğiyle ilgili de yapısal soru işaretleri unutulmamalıdır.

9. Kulüp ve topluluk faaliyetleri

Öğrenci kulüp ve topluluk faaliyetleriyle ilgili YÖK tarafından standart bir yönetmelik bulunmamaktadır. Bunun yerine kulüp ve topluluk faaliyetlerine ilişkin olarak üniversiteler kulüp yönergesini hazırlamak, güncellemek ve uygulamaktan sorumludur. Mevcut düzende öğrenci kulüpleri Yükseköğretim Kanunu (YÖK Kanunu) doğrultusunda kurulmakta olsa da, bu kanunda 'öğrenci kulübü' ya da 'kulüp' ifadeleri bulunmamaktadır. Üniversite kulüplerinin kurulmasıyla ilgili süreçler, üniversite yönetimlerinin inisiyatifine bırakıldığı için öğrenci kulüplerinin hangi kriterler ve süreçler doğrultusunda kurulduğuyula ilgili bir standart bulunmamaktadır. Bu duruma bağlı olarak, uygulamalar üniversiteden üniversiteye farklılık göstermektedir. Dolayısıyla bir önceki bölümlerde rektörlük ve öğrenci konseyinin yetki ve sorumluluk alanlarıyla ilgili olarak paylaşılan standart alanlar bu bölümde yer almamaktadır.

Öğrenci kulüp ve topluluk faaliyetleri üniversite nüfusunun sosyal katılımı açısından büyük önem taşımaktadır. Öğrenci konseyinin aksine katılıma daha açık, kulüp üye ve faaliyetlerinin görece daha ulaşılabilir olması sebebiyle önemli bir katılım unsurudur.

Herhangi bir öğrenci kulübüne üye misiniz?

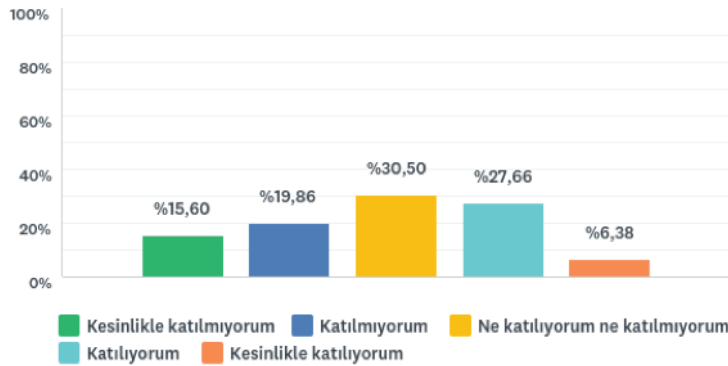

¹⁹ Üniversite Öğrencilerinin Örgütlenme Özgürlüğü Vaka Analizi, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), 2013. Www.Tusev.Org.Tr [24 Kasım 2018]

Prosedürlerin standartlaşmaması, karmaşık ve uzun süren izin süreçleri, finansman ve bütçe sağlanmaması, öğrenci kulübü faaliyetleri izin süreçlerinin büyük oranda yönetim kadrolarının (Akademik Danışman, Sağlık Kültür Spor Daire Başkanlığı, Rektörlük vb.) inisiyatifinde olması gibi problem alanları geçtiğimiz yıllarda yapılan pek çok çalışmada belirtildiği üzere hala güncelliğini korumakta ve araştırma bulgularında da karşımıza çıkmaktadır.

Grafikte görüleceği üzere, katılımcıların %34'ü "kulüp faaliyetlerini gerçekleştirirken okuduğum üniversite kolaylık sağlıyor" ifadesine "katılıyorum" veya "kesinlikle katılıyorum" cevabını verirken kalan %31'i "ne katılıyorum ne katılmıyorum", %35'i ise "katılmıyorum" veya "kesinlikle katılmıyorum" seçeneğini işaretlemiştir.

Üniversite kulüp faaliyetlerini gerçekleştirirken okuduğum üniversite kolaylık sağlıyor.

²⁰ Türkiye'de Derneklerin Örgütlenme Özgürlüğünün Önündeki Engeller Raporu, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, 2010.

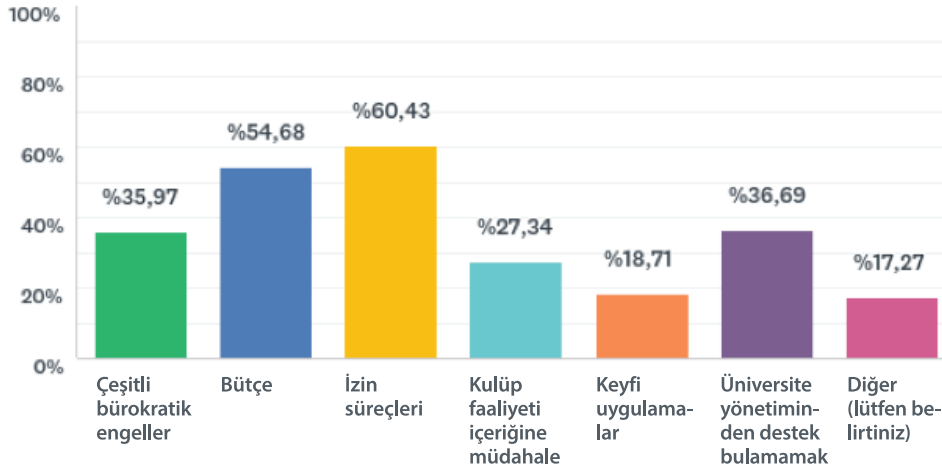
Kulüp faaliyetleri arasında en çok karşılaşılan sıkıntılardan biri stant ve afiş faaliyetleriyle ilgili olduğunu ifade eden katılımcılar ilgili tecrübelerini aşağıdaki şekilde dillendirmektedir.

“ Stant açmada çok sıkıntı yaşıyoruz. (...) Bunun dışında kendimizi tanıtmak istediğimizde, bir etkinlik yapacağımızda bunu geniş kitlelere ulaştırmak için bir afiş asamıyoruz. Okul izin vermiyor buna. (Odak Grup, Katılımcı 4)

“ Mesela bazen kulüpler dilekçe verdiğinde direkt bir gün içinde cevap alıyorlar ancak biz dilekçe verdiğimizde yirmi günü bulabiliyor cevap almamız. Bu nedenle de etkinliği kaçırmıyoruz. Mesela 1 Aralık'la ilgili stant açacağız diyelim. Genelde bir ay öncesinden dilekçe vermemiz gerekiyor. Bilerek uzatıyorlar ve yıldırıma çalışıyorlar. Bu bütün kulüplere yapılmıyor. (Odak Grup, Katılımcı 2)

Öğrencilerin üniversitelerinde sosyo-kültürel katılımlarının en önemli mekanizması olan öğrenci kulüpleri ve yönetsel süreçlerdeki temsiliyetlerinin sağlandığı öğrenci konseylerinin etkinliği istihdamdan önceki son durak olan üniversite bünyesinde gençlik katılımının en iyi şekilde gerçekleştirebilmesi için büyük önem arz etmektedir. Üniversite yıllarında yalnızca ders ve sınavlardan ibaret bir kurgudan ziyade öğrenci perspektifinin etkin bir şekilde karşılık bulması ve öğrencilerin ders dışı faaliyetlerde aktif olması daha iyi bir üniversite olmanın ön koşullarındandır. Ancak odak grup görüşmeleri ve anket bulguları göstermektedir ki sosyo-kültürel faaliyetleri ve öğrenci örgütlülüğünü sağlayan öğrenci kulüpleriyle ilgili aşağıda görüleceği üzere çeşitli sorunlar yaşanmaktadır.

Kulüp faaliyetlerinde en sık karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

Araştırmamızda birden fazla şıkki işaretlemelerine izin verilen “Kulüp faaliyetlerinde en sık karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusuna %60 oranında izin süreçleri cevabıyla karşılaşmaktayız. İzin süreçleriyle ilgili sıkıntıları bütçe, üniversite yönetiminden destek bulamamak, çeşitli bürokratik engeller, kulüp faaliyetleri içeriğine müdahale edilmesi, keyfi uygulamalar ve diğer seçeneği işaretlenmiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen katılımcılar “kulüp çalışmaları için alan bulamamak”, “kulübün siyasileşmesi”, “kulüplerin inaktif olması”, “hiyerarşi” şeklinde belirtmişlerdir.

10. Sonuç

Bu araştırma kapsamında üniversite yönetimi ve karar alma süreçlerindeki gençlik katılımı öncelikle mevcut çalışmalar ve raporlar kapsamında tartışılmıştır. Daha sonra üniversitedeki gençlik katılımı, Türkiye örneği üzerinden ele alınmış, konuyla ilgili mevcut istatistik ve yönetmelikler incelenmiş ve son olarak gençlerle yapılan odak grup görüşmesi ve anket kapsamında Türkiye'deki gençlik perspektifinden bir kesit sunulmuştur. Araştırma, güçlü bir şekilde göstermektedir ki Türkiye'deki üniversite öğrenciliği ve üniversite yönetimi modelinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Karar alma mekanizmalarında yer alan başta senato ve yönetim kurulu toplantıları olmak üzere öğrenci temsilcilerinin etkin katılım ve oy hakkı bulunmalıdır. Öte yandan öğrenci konseyinin mevcut zayıf yetki ve sorumlulukları öğrenci perspektifinin yönetsel boyutta karşılık bulmaması, belli talep ve önerilerin dile getirilememesini doğurmaktadır. Türkiye'deki öğrenci katılımının en önemli bir diğer mekanizması olarak öğrenci kulüp ve topluluklarının faaliyet süreçleriyle ilgili olarak da izin süreçlerinin basitleştirilmesi, kulüp faaliyetlerinin içeriğine müdahale edilmemesi, kulüp bütçelerinin otonomlaşması gibi pek çok reforma ihtiyaç duyulmaktadır.

Gençlik katılımı için resmi alanları korumak ve geliştirmek büyük önem arz etmektedir. Üniversitenin farklı yönetim organlarında ve farklı karar verme düzeylerinde öğrencilerin katılımının kolaylaştırılması ve böylece öğrencilerin perspektiflerini sunabilecekleri platformlar yaratılması gerekmektedir.

11. Kaynakça

- Lizzio and K. Wilson, “Student Participation in University Governance: The Role Conceptions And Sense Of Efficacy Of Student Representatives On Departmental Comités”, **Studies in Higher Education** no: 34, 2009, 69-84.
- Planas, “Student Participation in University Governance: The Opinions Of Professors And Students”, **Studies in Higher Education**, Vol 38, No 4, 2013, s. 571-583.
- Ali Baltacı, “Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, no: 1, Haziran 2018, 231 – 274, s. 245.
- Cengiz Çağla, **Merak Edenler İçin Demokrasi**, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015.
- CO Akomolafe, “Staff and Students’ Perception Of Students’ Participation in University Governance in Ekiti And Ondo States, Nigeria”, **International Journal Of Learning And Development**, Vol 4, No 2, 2014, s. 73 – 81.
- Council of Europe, “Student Engagement In Europe: Society, Higher Education And Student Governance”, **Council Of Europe Higher Education Series**, No: 20, Printed At The Council Of Europe, 2015.
- Council of Europe, “Student Engagement In Europe: Society, Higher Education And Student Governance,” **Council Of Europe Higher Education Series**, No: 20, Printed At The Council Of Europe, 2015.
- John Dunn, **Halkın Özgürlüğü**, Çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.

- Mamashela Luesher, “Student Representation in University Decision Making: Good Reasons, A New Lens?”, **Studies in Higher Education**, Volume 38, Issue 10, 2013. s. 1442 – 1456.
- Manja Kelemencic, “Student Participation”, **Bologna Seminar Student Participation in Higher Education Governance**’, Aghveran, 8-9 December 2011. www.coe.int [21.01.2019]
- Manja Klemencic, “Student Representation in Western Europe: Introduction To The Special Issue”, **European Journal Of Higher Education**, no:2, 2012, s. 2-19.
- **Oxford Sözlüğü**, www.oxforddictionaries.com [28.01.2019]
- Sjur Bergan, **Student Participation In Higher Education Governance**, Council Of Europe, [18.01.2019]
- T.C. Resmi Gazetesi, **Üniversitelerde Akademik Teşkilat Yönetmeliği**, Resmi Gazete Tarihi: 18.02.1982 Resmi Gazete Sayısı: 17609. Www.Yok.Gov.Tr [2 Aralık 2018]
- Toplum Gönüllüleri Vakfı, **Üniversite Öğrencilerinin İfade Ve Örgütlenme Özgürlüğü**, Toplum Gönüllüleri Vakfı Yayınları, 2012.
- Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), **Türkiye’de Derneklerin Örgütlenme Özgürlüğünün Önündeki Engeller Raporu**, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayınları, 2010.
- Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), **Üniversite Öğrencilerinin Örgütlenme Özgürlüğü Vaka Analizi**, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), 2013. www.Tusev.Org.Tr [24 Kasım 2018]
- Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Yükseköğretim Kurulu, Www.Yok.Gov.Tr. [1.12.2018]

Hobyar Mah. Aşirefendi Cad. Ankara-Konya Han
No: 20 K:4 34112, Eminönü - İstanbul - TR
www.tog.org.tr | info@tog.org.tr

☎ +90 212 522 10 30

☎ +90 212 522 10 32

📘 Toplum.Gonulluleri.Vakfi

🐦 TOGvakfi

📷 TOGvakfi